

Doboviczki Attila Tamás

Pro/Contra

Szirtes János jubileumi kiállítása

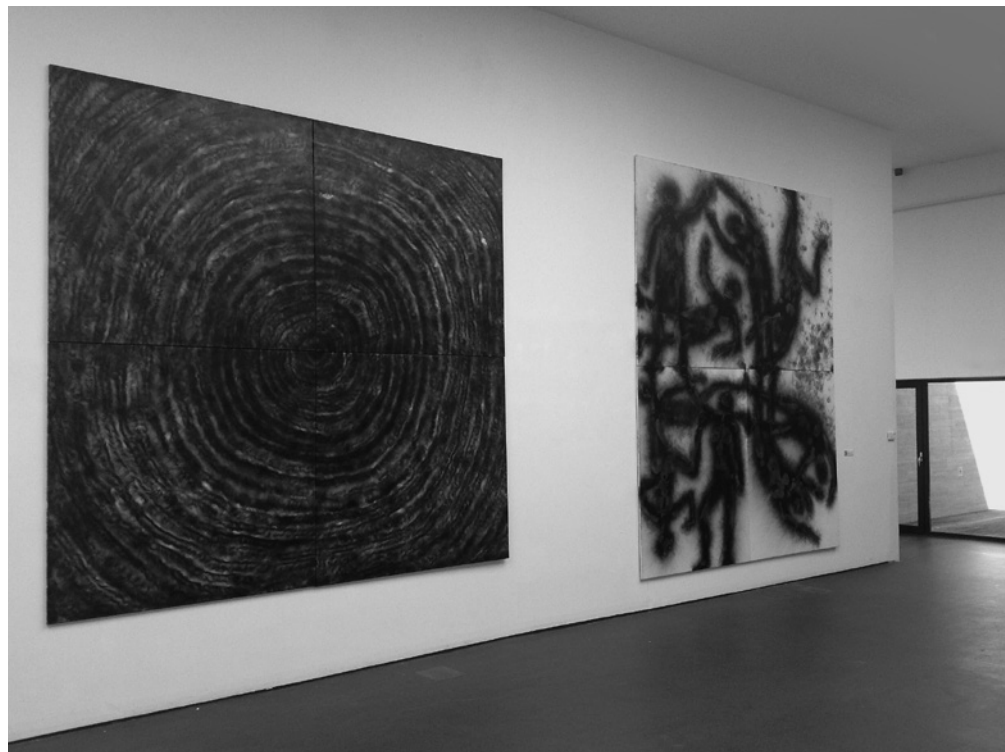
m21 Galéria, Zsolnay Kulturális Negyed, Pécs
2014. szeptember 27 – november 23.

Éjfél

Várfok Galéria, Várfok Projekt Room, Budapest
2014. október 24 – november 22.

Nem mindennapi élményben részesült, aki Pécsen megtekintette SZIRTES JÁNOS jubileumi kiállítását. S nem csak azért, ahogyan KOVÁCS KRISZTINA kurátori munkájának köszönhetően karakteresen jelentek meg azok az irányok és tendenciák, melyek a most hatvan éves művész pályafutásának bő három évtizedét jellemzik. A közel ezer négyzetméteres kiállítótér felében installált ötven monitor ugyanis egy itt még sosem tapasztalt, különleges aurát kölcsönzött a hely számára. A monitorokon Szirtes videóperformanszaiból egy olyan vibráló kollázs állt össze, mely önmagában

SZIRTES JÁNOS
Pro/Contra, m21 Galéria, Zsolnay Kulturális Negyed, Pécs, 2014 © Fotó: Eln Ferenc

is lenyűgözötte, ugyanakkor komoly kihívás elé állította a látogatót. A túlnyomórészt a művész videoblogjaiból ismert munkák – kiegészülve korábbi performansz-dokumentációkkal – szinte egymásba értek. Az egyes mikrotörténetek, experimentális események között mint egy virtuális labirintusban bolyonghatott a néző, hol ide, hol oda kapva a fejét, vissza-vissza-térve egyes képernyőkhöz, felvehette újra a cselekmény szálát, miközben már a következő performatív élményre kacsintott tovább. Belebelehallgathatott egy-egy beszédbe, párbeszédbe, s közben megpróbált kapaszkodókat találni a falon olvasható, haiku-szerű TILLMANN JÓZSEF kommentárokban, FELUGOSSY LÁSZLÓ szövegtöredékekben, melyek mint narrációk egyúttal feliratozták az environmentet.

Ezzel a látványzuhataggal éles kontrasztban állt a kiállítótér másik fele, ahol Szirtes János életművének, képkalkotói identitásának „másik felével”, jobbára festményekkel találkoztunk. E két képi világ közt azonban számos átjáró található. A pécsi kiállításon látható táblaképek a művészre jellemző koraszakokból mutattak be meghatározó műveket, sorozatokat. A nyolcvanas évek festői látásmódját mások mellett a *Csodaszarvas* (1984), a *Nagy buzogány* (1984) a *Gyomorrontás* (1985) és a *Göbzi* (1985) című munkái jelenítették meg. Ezekon a festményein Szirtes egy sajátos ikonográfiát s egy erre épülő elbeszélésmódot alakít ki. A saját kultúra és az archaikus társadalmak valós és képzelte motívumaiból gyúrja össze képeinek lüktető szimbolikáját, melyek köré egy többretegű jelentéshálót sző. Az itt használt figuratív, gesztusszerű alakok és alakzatok, az ezzel együtt alkalmazott jelfragmentumok több irányból is értelmezhetőek. Egyrészt ezek a vizuális szignálok – a szodomita aktus a totemállat aranyszarvassal, az őstársadalmakat idéző maszkok, a paraszti kultúra elemeiként beazonosítható kalapos bácsik a lócán, a tulipános láda, a búzakaiás, a kismadár etc. – a művész saját létezésének, identitásának, pszichéjének látomászerű kivetüléseként írhatóak le. Másrészt a saját egzisztencia megfogalmazásában fontos szerepet játszanak azok a mintázatokat alkotó, leginkább az automatikus írással párhuzamba állítható elemi objektumok, melyek rajzfolyamokként át-meg átszövik e képek terét – pl. a *Csodaszarvas* esetében. A művész eleve egy többretegű montázsszerkezettel dolgozik e festményein. A *Gyomorrontás* című festményein a tapétaszerű, illetve gumihengerrel létrehozott textúra egy repetitív, minimalista hátteret, alapréteget képez, ahol az „öslények” testét töltik ki az archaizált írás-geztusok. A konfliktust e festményeknél a két eltérő ikonográfiai szint egymásra csúsztatása jelenti: nevezetesen az ösztön-én által életre keltett pszeudo világ és a tizenkilencedik században megteremtett magyar folklórka kánon

SZIRTES JÁNOS
Pro/Contra, m21 Galéria, Zsolnay Kulturális Negyed, Pécs, 2014 © Fotó: Molnár Ágnes Éva

SZIRTES JÁNOS
Éjféli, Várfoke Galéria, Budapest, 2014 © Fotó: Molnár Ágnes Éva

SZIRTES JÁNOS
Zongorista, 1989, akril, pasztell, vászon, 140×145 cm

figuratív-kompozicionális feszültsége. Szirtes ugyanis előszeretettel használ olyan kanonizált szimbólumokat, melyek kulturálisan kötött referenciákkal, ám relatíve szabad asszociációkkal rendelkeznek. Az alkotó igyekszik feloldani azt a dilemmát, mely a planetáris folklór szerkesztettsége és a saját alkotói énjének szabadsága közt áll fenn; gyakorlatilag kimozdítja a berögzült képi metaforákat, kliséket ebből a kötöttségükből, s átalakítja ezeket saját individuális mitológiájának részévé. E festményei más szempontból is útkeresőek; a képek formavilágán s a kompozíciós elveken túl anyaghasználatban, a képkészítés technikájában is kísérletezik a művész.

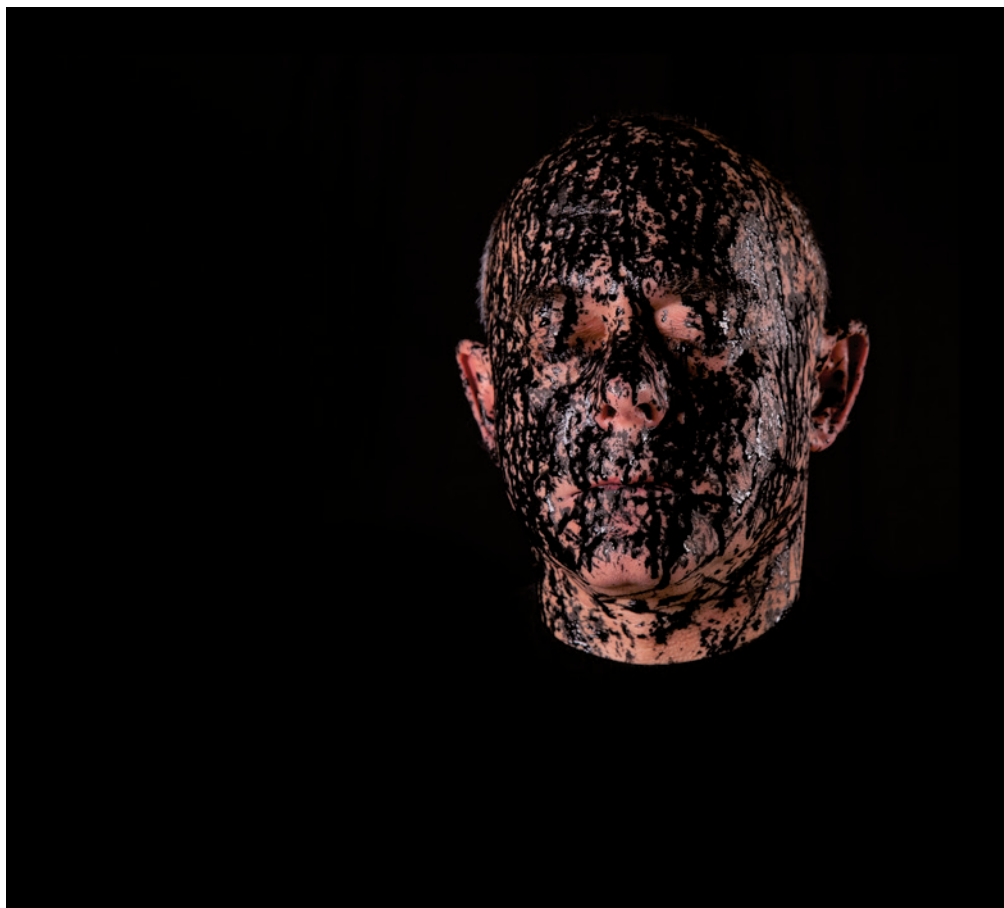
A nyolcvanas években formabontónak számító UV-színek, a festészeti eljárásokban alkalmazott dekoratív-grafikai megoldások mind a szimbólumalkotásban, mind a kép terének kialakításában hangsúlyos szerepet játszanak.

Amilyen mély ikonográfiával bírnak Szirtes János nyolcvanas években készített művei, oly mélységben alakulnak át festői programjának alappillérei is a kilencvenes évekre. A korommal készült képek, illetve a performatív testlenyomatok egyértelműen rokoníthatóak a nyolcvanas évektől jelentkező, más alkotókkal közösen jegyzett happeningekkel, performanszokkal. Szirtest ekkor olyan egzisztenciális kérdések foglalkoztatják, melyek saját identitásának, belső pszichéjének feltárására, létállapotának pillanatnyi fixálására vonatkoztathatóak, miközben a test és a mozgás által leképezhető árnyképekre koncentrálnak. A kormos-képek – többek között a kiállításon látható *Halálos Karácsony* (1989), *Spirál I.* (1991), *92/50*, *92/59*, *92/67*, *92/70* (1992) – ennyiben értelmezhetőek a szubjektum nyomhagyásos erőfeszítéseként, a test expozíciójaként, miközben a primér testlenyomatok

az archaikus képalkotói gyakorlatokhoz közelítenek. A kép készítése itt ugyanis ekvivalens a performatív rítussal, olyan transzcendens folyamat, melyben a mű és művész, test és médium, kép és képmás összeolvadásának vagyunk szemtanúi.

A kilencvenes évek második felében ugyanakkor egy ettől alapjaiban eltérő, egyszerre analitikus és konstruktív festői programmal jelentkezik. Az eddig jobbra csak a saját műtermi közegéből ismert *kristály*-sorozatban a tér- és rétegtézésnek egy sajátos technikáját alakítja ki. Grafikai elemek, a festett vonalhálók folytatásos fellazítása, valamint homogén, masszív fekete, illetve festőileg formált színes foltok jellemzik a kép tektonikáját. Az átmenetiség szempontjából izgalmasak a jobbra a Várfok Galériában bemutatott művei, mint például a *Költség* (1989), a *Zongorista* (1989), de ide sorolnám a Pécsen látható *Felozlottak*-at (1989) is. Ezek kapcsán e két festői látásmód közötti átmenetről, illetve bizonyos szempontból a *Fekvő fa fekvő kristály* című sorozat előképeiről lehet beszélni, ahol bizonyos képépítési eljárásmodok, strukturális-formaalkotó elemek már a nyolcvanas években megjelennek. Itt Szirtes visszanyúl ahhoz a konstruktivista látványelvhez, mely a látható tér s a természeti jelenségek elemekre bontásából, analitikus vizsgálatából modellál új képi valóságot. Csakhogy a művész számára a racionalizált valóságkonstrukció sosem jelentett elégséges választ; a képépítés folyamatába tudatos, ám a véletlennek is teret adó kísérleteket illeszt. Ez a festői formanyelv válik védjegyévé, s egyszerre mind festői látásmódjának modellszerűségét is szemlélteti. A performatív eszközökkel történő kísérletezés egészül ki az analitikus szemléletmóddal, s válik alkotói gyakorlatának természetes közegévé. Ez a szemléletmód érezhető a saját személyiség önfeltárását célzó fotóperformanszain is, melyből a kiállításon két print-sorozat kapott helyet (*Pasztózus, fröcskölt I.*, 2012; *Pasztózus RGB [R] I.*, 2012). A művész saját pszichikumával, a pszichikumából származó ösztönös energiákkal vet számot, ahogyan érzelmi attitűdjeit a fotó által kontrollálja. A fotón az alkotó aktuálisan más személyiséggel, más habitussal kísérletezhet, mely egyszerre ad lehetőséget az elfojtott psziché feltárására, s az így kiprovokált érzelmi, mentális állapot exponálására, megörökítésére.

A kormos-sorozathoz kapcsolódik az a kiállítási élmény, amikor a Várfok Projekt Roomban kerül időhurokba a látogató: Szirtes az *Éjfél* (2014) című ciklusban újraértelmezi a valamikori kormos-képeket. Fotón, illetve videón rögzíti a férfi-nő performer páros színes festékkel leöntött, meztelen testlenyomatait, formaváltozásait egy üveglapon, alulnézetben. Ez az újragondolása a kormos-sorozatnak gyakorlatilag rávilágít arra a konceptuális változásra is, ahogyan Szirtes

SZIRTES JÁNOS
Pasztózus fröcskölt II., 2012, inkjet print, vászon, 80×90 cm

SZIRTES JÁNOS
Pasztózus vörös IV., 2012, inkjet print, vászon, 80×90 cm

SZIRTES JÁNOS
Éjféli II., 2014, inkjet print, alu-dibond lemez, 105×70 cm

SZIRTES JÁNOS
Éjféli V., 2014, inkjet print, alu-dibond lemez, 105×70 cm

a munkáin a korai egzisztenciális, a lét alapkérdéseit firtató fajsúlyos problémáktól mintegy eltávolodva egy szemlélődő, a résztvevő aktus során a saját pozíció reflektáltságát tudatosan hangsúlyozó szerepet vesz fel. Nyilvánvalóvá válik, hogy „mai” munkáinak más a tétje, mint a korai, a nyolcvanas évek expanzionista programjának. A művész ugyanis nem kevesebbre vállalkozik, mint a valóság vizuális eszközökkel történő értelmezésére, s ezzel együtt hozza létre saját látványalapú valóságkonstrukcióit.

Szirtes videómunkái kiteljesítik ezt az egyszerre önfeltáró és a valóság újrakonstruálására irányuló szemléletmódot. A már-már gigantikus videókollázs nem csak abból a szempontból válik meghatározóvá, ahogyan a performer saját személyiségének önfeltárásában, a különböző érzelmi viszonyok, vagy akár az ember-természet kapcsolatának vizsgálatában játszik el különféle szerepeket. A videókon ugyanis egy újabb szempont, az antropológiai olvasat válik hangsúlyossá, mely Szirtes munkásságát alapvetően új megvilágításba helyezi. A mindennapi élmények,

szociokulturális tapasztalatok alkotják meg e művek – a korai festményeinél is mélyebb – ikonográfiáját. E műveken a művész életének meghatározó szereplőivel, környezetével találkozhatunk: kollégák, pályatársak, barátok, alkalmi ismerősök; a megjelenő helyszínek Mezőszemerétől Krapanjig; a „sterilebb” műtermi akciók, a korai, illetve frissebb performansz-videók mind-mind a művész létmódjának adekvát terepére, színtereire kalauzolnak el. Ezek a vlog-performanszok együttesen képezik azt a képrepertoárt, amelyek segítségével Szirtes János alkotói világába, művészeti identitásába kaphatunk bepillantást. A performanszok gyakran spontán jellegű kulisszák előtt játszódnak, miközben az alkotó tudatosan reagál környezetére, vagy éppen aktorként működik közre a környezete állapotváltozásában. Szirtes videóinak a varázsa az a kifogyhatatlan energia, az az őszinte nyitottság, ahogyan mindig újabb s újabb kérdéseket képes megfogalmazni. Csak néhány videóról röviden: megkapó, ahogyan BEKE LÁSZLÓT masszírozza, miközben a művészettörténész a *Metropol* című napilapból olvassa fel a *Munkácsy-trilógia* szállításának tabloid sztoriját (*Pro No. 88*). Ez a videó nem csupán egy gag, ahogyan Beke teste egyfajta organikus hangszerré válik a masszőr kezei alatt – miközben döng, nyög, torzul a szöveg –, hanem a múzeumi látványiparra vonatkozó fajsúlyos intézménykritikai hitvallásként is értelmezhető. Egyes mikrotörténetek páratlan élményekkel szolgálnak: BUKTA IMRE személyén keresztül a helyi, falusi közösség életébe, szokásaiba is betekintést nyerhetünk, népdalénekléssel, gölödiny-főzéssel (*Dalverseny*, 2013), feLugossy Laca ellentétpárokra épülő szabadverse (*Pro No. 47*), kíméletlenül komor láttelele – a „Jönnek az új mindentudók” – kijózanító ebben a képdömpingben, s nem csak az értékvilág káoszának felszámolásában, sokkal inkább ahogyan a beszéd, a szöveg szerepének teremt kiemelt státuszt.

A kiállításához egy performansz is kapcsolódott, amelyre a pécsi Zsolnay Negyeden belül is rendhagyónak számító helyszínen, a majd ezer négyzetméteres kiállítótér raktár-folyosóján, üzemi területen került sor. Az eseményen három meghatározó pályatársa, akcióinak rendszeres résztvevője is szerepelt. A mintegy félórás előadás négy karakteres videómunka átiratára épült; a pirosan villogó led-lámpák Szirtes és SIMKÓ BEATRIX szájában, hónalján (*Pro No. 44*), a két széken egymással birkózó, egymással küzdő-viaskodó férfi-női konfliktus jelenik meg a színpadon (*Contra No. 15*), illetve ennek a dinamikának egy eltérő kibontása, amikor piros szalagok fűzik, kötik egymáshoz kibogozhatatlanul, elválaszthatatlanul a két szereplőt (*Pro No. 14*).

A színpadi előadasmódot csak fokozta feLugossy fent említett performansza, illetve SZEMZŐ TIBOR minimalista, repetitív zenei aláfestése.

Szirtes János életműkiállításához megjelent egy katalógus is, mely Kovács Krisztina és KÉSZMAN JÓZSEF tanulmányai, valamint a kiállított művek reprodukciói mellett számos korai performansz fotódokumentációját is tartalmazza.

SZIRTES JÁNOS
Contra No. 01, 2013, videó performansz

SZIRTES JÁNOS
Pro No. 16, 2013, Résztvevő: Molnár Ágnes Éva, videó performansz

SZIRTES JÁNOS
Pro No. 49, 2014, videó performansz

SZIRTES JÁNOS
Pro No. 44, 2014, videó performansz

SZIRTES JÁNOS
Contra No. 72, 2014, videó performansz

SZIRTES JÁNOS
Pro No. 87, 2013, Résztvevő: Beke László, videó performansz